॥ ॐ ॥

श्रीतपोवनशतकम्

पण्डित श्री बालकृष्ण भट्ट शास्त्री

श्री पं॰ चक्रधर जी जोशी की सेवा में लेखक
की ओर से सादर भेंट / [illegible]

✻ ॐ ✻

श्रीतपोवनशतकम्

रचयिता

पण्डित श्री बालकृष्ण भट्ट शास्त्री,

साहित्याचार्य काव्यतीर्थादि विरुदविभूषितः,
टिहरी संस्कृत महाविद्यालय
प्रधानाध्यापकश्च

प्रकाशक :—

पण्डित प्रवरः श्रीमान् बी॰ आर॰ शर्मा

Printed at the Delhi Printing Works, Delhi.

First Edition, 1,500 Copies] [*January 1951*

PRELUDE

To know a Mahatma—not in a jai-jai-bleating herd-enthusiasm, but by a personal direct realisation of his divine qualities—one must be a Mahatma as well. Inner purity, earned while burnishing the inborn higher Samskaras with study and satsang, reveals in itself a faculty powerful enough to X-ray through and percieve the subtle perfections in a God-man. Being such a cultured Sadhak, the poet has succeeded in discovering the divinity in His Holiness, and has, in these verses, successfully painted Shree Swami Tapovanji Maharaj in all his true Divine stature. Throughout the length of this adoration-song are bright strong brush-works which give the reader a vivid picture of this living Veda.

Himself a reputed Sanskrit Scholar of Uttarakhand and the Principal (Head Pandit) of the Sanskrit College Tehri, Pt. Balakrishna Bhatta Sastri has employed the best of his literary excellences in this soulfull *stava* of Shree Swami Ji. " स्तुत्यं विधेयम् "— "One praised is followed" —is an important Doctrine of the Mimamsakas. Hence this *sataka* is a true loka-sewa, as it interprets to a world based upon acquisition and publicity the greatness of a life in Godliness rooted in extreme renunication and absolute silence. Such true interpretations of personalities living the enduring values of philosophic serenity and inner joy, will serve as golden edicts advising and instructing all men to follow and practise a similar perfect life...... lived here among us in our day to day life.

No doubt, this gifted Pandit of the Himalayas, the author of many books, is to be congratulated for his success as a Sanskrit Poet, for his respect and admiration towards all Saints and Sages in general, and for his rare depth of love and devotion for the great Sage of Uttarkashi in particular. No doubt, all devotees of our Ancient Wisdom and aspirants to the Divine Path must feel indebted to him for this revealing and melodious *Sataka.*

Gangotri : **"Chinmaya"**
1-viii-50. *Disciple.*

प्रस्तावना ।

अहो धन्या धन्याः खलु पण्डित तल्लजा इमे श्रीबालकृष्ण भट्ट शास्त्रि महोदया:, यैरित्थ मात्मन: कविकर्मचातुरी चरितार्थिता श्री स्वामिपादानां प्रातः स्मरणीयानां सभक्तिक गुणगणोपवर्णन प्रधानेनानेन काव्य प्रणयनेन। "स यो ह वै तत्परमं ब्रह्म वेद ब्रह्मैव भवति" इति हि श्रुति शासनम्। तथा च ब्रह्मविद् ब्रह्मैवेति ब्रह्मवित्स्तुति रपि ब्रह्मस्तुति रेवेति किमु सिद्धमत्र साधनीयम्? विश्रुत: प्रथितमहानुभावा ब्रह्मज्ञकुलमूर्धन्या स्त इमे परमपूज्य श्री तपोवनस्वामिचरणा: स्वकीय कवन कर्मणो विषयतामापादिता: श्री भट्ट कविनेति, किमितः परमन्यदाकांक्ष्यते तत्कवनकलाचातुरी चारितार्थ्याय? अथ नैतत्तिरोहितं सुधियां यदिह शान्तरस भक्तिरस पक्षपातिन: कविवरा अनुगृहीत शेमुषीका: पुराकालेष्विवेदानी मपि लोके विरलतरा एव दृश्यन्त इति। प्रायश: शृङ्गारादिरस रसिका हि कवय:। अत एव पण्डित धौरेयेण महात्ममौलिना श्री भर्तृहरिणा सोपहासं साक्षेप मुक्तं "स्तनौ मांसग्रन्थी कनककलशा वित्युपमितौ" इत्येवमादि बहु।

किञ्च, हिमवन्मध्यगत श्रीकेदारखण्ड मण्डलान्तर्गत टिहरीगढ़ देशेऽधुना यद्यपि जना: प्रचुरतयेतरापेक्षया शिक्षा शून्या: सदुन्नतस्वतन्त्र विचार सामर्थ्य रहिता: शोचनीया वर्तन्ते, तथापि तादृश समाजात् पङ्कात् पङ्कजमिवैतादृशा: केचन सदुदार शिक्षित शुद्धबुद्धि श्रद्धा वैभव संपन्ना यथार्थ पण्डिता अन्वर्थ भूसुरास्तत्र समुत्पद्यन्त इति तद्देशस्य महानयमक्षयो भाग्य सञ्चयावशेष इति विशेषत उल्लेखनीयमुत्पश्याम:।

अथ च तुर्याश्रम जीवितं तपोमय मुपशमप्रधानं स्वकीयं पञ्चविंशत्यधिक हायनसुदीर्घमविकल मस्मिन्नुत्तराखण्डविभागे (उत्तरकाशी गंगोत्तरी गोमुखादिधामसु) श्री स्वामिना मतिगत मद्यावधीति, तथा च तादृशेन दैव संप्रचोदितेन तत्सन्निधानेन तज्जनपद: सुष्ठु शोभनतां पवित्रतामथ प्रख्यातता मितरश्रद्धेया-दरणीयताञ्च पूर्वाधिकामाटीकिष्टेति च सर्वं सुप्रसिद्धोऽयमंश:। तथा च तद्देशवास्तव्यानां पर्वतीयजनानां, वनवासकाले परब्रह्म-मूर्तेः श्री रघुकुलतिलकस्य यथा दण्डकारण्यवासिनां, तथा बुद्धिपूर्वकमबुद्धिपूर्वक मिच्छयाऽनिच्छया वा श्री स्वामिना-माराध्य चरणानामेवं तत्र विहरतां साक्षात् संदर्शन संगमनादि सौभाग्यं संप्राप्तमथ संप्राप्यते चाद्यापि सर्वश्रेयो विधायक मिति च तेषां प्राक्कृत पुण्यपुञ्जावशेषस्य महानपरोऽसाधारण: परि-पाक:। तथाऽपि वस्तुनिरीक्षण क्षमा शिक्षिता सत्प्रेक्षा केषाञ्चि-दतिलघुसंख्याकानामेव विशिष्टानामिह प्रेक्ष्यत इति, को वा साधारण स्तत्रत्योजन इमं सुकृत परिपाकं तेषां तत्त्वतोऽवगच्छति? इष्टकावाहकानां हन्त सद्रत्न ज्ञान परीक्षण प्रशंसनादिषु कथं सामर्थ्य मौत्सुक्यं वा संभवेत्? "Fools rush in where angels fear to tread on" इत्यस्या महदुक्ते रुदाहरणभूतानां मूर्खाणामश्रद्दधानानां—साक्षरा वा ते सन्तु निरक्षरा:—बलीवर्दसहोदराणामथ "भिक्षुको भिक्षुकं दृष्ट्वा श्वानवद् घुर्घुरायते" इति न्यायेन दु:सहमीर्ष्यासूयाविद्वेषादिविष मुद्वमतां द्विजिह्वसहोदराणाञ्च जनानामपराधमेव लघुगुरुतया बतानुपदमनुतिष्ठतां तु महापुरुषाराधनाभिरुचिवार्ता न कदापि कुत्रापि श्रुतचरी। अहो एते श्रीभट्टशास्त्रिमहाशयास्तु शास्त्र-निष्णाता: सूक्ष्मसुसंस्कृतसदुत्तमप्रेक्षाशालिन: साधुजनविधेया: श्रद्धया श्रीस्वामिपादान् सौम्य काश्यां मुखतोऽवलोक्य तत्संगति

सौभाग्यसौख्यमास्वाद्यावगत्य च तन्महिमगौरव मतुलितं तत्प्रयुक्तमुपकृतिबाहुल्यञ्च, स्वस्य स्वोत्तराखण्डदेशीयानाञ्च स्वामिविषयकश्रद्धाभक्तिकृतज्ञतादिकान् भद्रभावाननेन सरससुन्दरस्तवनशतकोपहारेण प्राचकाशन्निति महत्साधु कृतमुत्तराखण्ड जनपद प्रतिष्ठितश्रेष्ठपण्डितपदानुरूपं तैः। विद्याविनयादिसुगुणनिधानस्य शास्त्रव्यवसायिनः कवनकलाकोविदस्य विविधविषयकबहुनिबन्ध निर्मातुः (टिहरीगढदेशीयस्यैतादृशस्य ग्रन्थकारस्या परस्य कस्यचिन्नाम न श्रुतिपथमागतम्) पण्डितमण्डलाखण्डलस्योत्तराखण्डमण्डलमण्डनायमानस्य सर्व विजयमुत्तरोत्तरमाशास्महे वयम्।

अपि च विश्ववन्द्या स्त इमे श्रीस्वामिचरणाः सर्वत्र भारते वर्षे सुविदितशुभनामधेया इति न केवलं, किन्तु तदीयेश्वरदर्शनादिसन्निबन्धै स्तत्साधुचरितमपि विशेषतः सुष्ठु संप्रचरितमाचकास्तीति, न तेषां तदलौकिकचरितानां वाऽत्र परिचयाधानमपेद्यते किञ्चिदपीति संप्रति मया विरम्यते।

इति

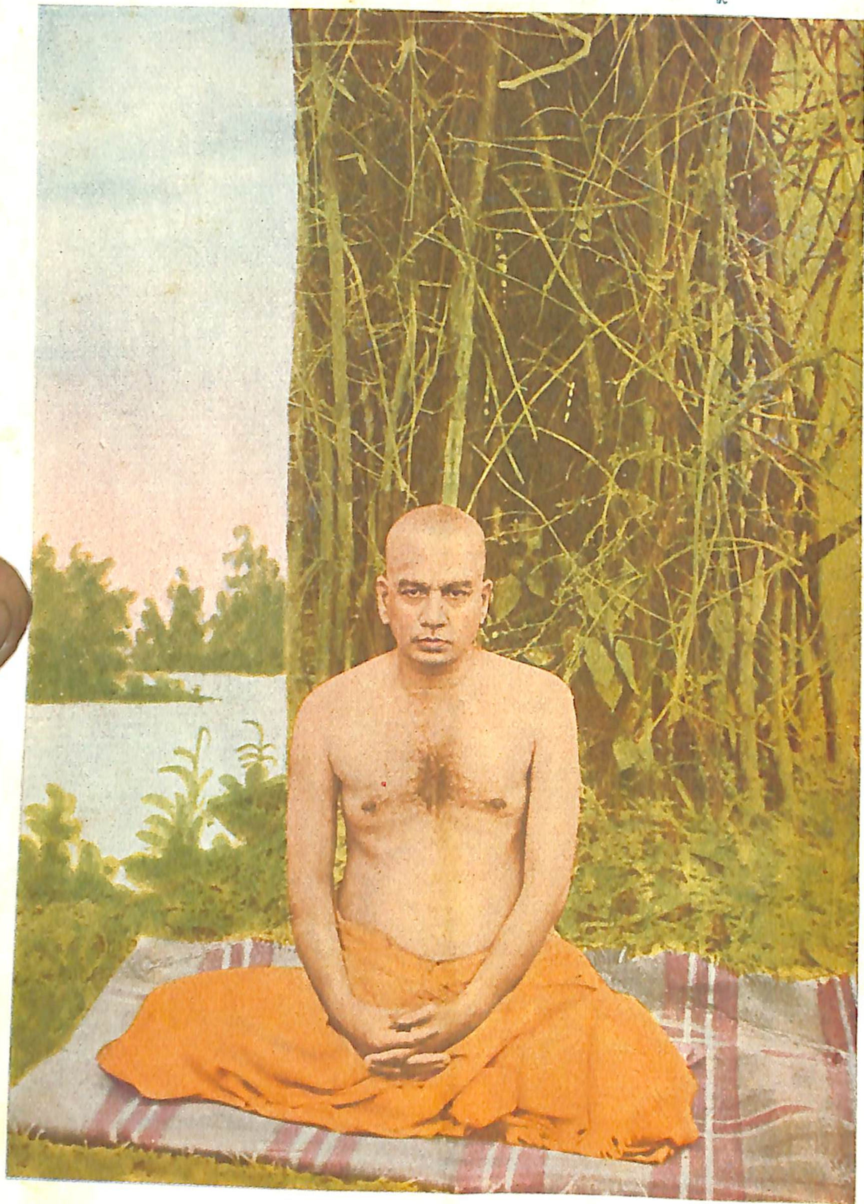
भवतां विधेयो

वी० आर० शर्मा

आयुर्वेदाचार्यः

अहमदाबाद

२०-११-५०

घोरां तपः क्लेशततिं विषह्य चिरं परिश्रम्य निजार्थ सिद्धये ।
जातः कृतार्थो "हिमवद्विभूतिः" प्रख्यायते सर्व जनै महात्मा ॥ ५४ ॥

SRI SWAMI TAPOVANAM

He is a rare spiritual flower of the Himalayas wafting sweet Advaitic fragrance and the pleasant aroma of Vedanta and Bhakti from the snowy heights of Uttarkashi and Gangotri.

He is really a veritable living embodiment of the ideal sannyasa with all the supreme renunciation, rare saintliness, austerity, deep wisdom and divine dignity and compassion that is implied by such an ideal. He is an ornament to the Fourth Ashrama. Sannyasa was ingrained in Swami Tapovanamji from his very birth. He commenced his life with complete indifference towards worldly wealth and position. To this born-monk Adhyatmic wealth alone was the real wealth.

Few can compare favourably with the Sakyamuni in their intensity of Vairagya, an extreme aversion to worldly objects, an abiding disgust for the pleasures which form, so to say, the very life-breath of a worldling, and an all-consuming thirst for Truth. This part of the Budha's life strikes awe into the very bones of one who "witnesses" it through the medium of cold print. No less impressed were the fellow-sadhus and the hundreds of house-holders who passed by his Kutir (at Rishikesh) to see this Prince of learning put himself through a course of Tapascharya. He proved only too true to his own name. His life during this period was so full of strenous practices which breathe new life and vigour into the soul, as a Himalayan forest is of life-giving plants.

True to the classic tradition of rigid sannyasa, Swamiji has betaken himself to the forest fastness of the upper

Himalayas and for many years past he has taken his abode in sacred Uttarkashi. He seeks at times the deeper solitudes of the higher regions of icy Gangotri and Gomukhi. To him the Himalayas are the native home and seclusion amidst its towering peaks is his very life-breath as it were. He likes immensely the towering range, the dense deep seclusion of the Himalayan mountain peaks and its forests. He feels inspired by its sublime scenery and highly elevated by the serene peace of the Himalayan atmosphere.

He is a great Anubhava-gyani and is established in the consciousness of the supreme self. His life and personality are indeed most precious and invaluable, for they form a lofty example of what true Vedanta and true sannyasa have to be. He is an admirable combination of highest Vedanta-Anubhava in the strictest observance of the laws of Nivritti and the Sannyasa Dharma. Therefore his towering personality is an eye-opener and an exemplary guide and light to all seekers and sannyasins.

Of countless sannayasi-mahatmas dwelling in those regions, Swami Tapovanji is the crest-jem. What the Dhruva Nakshatra is to the stellar constellation, Swami Tapovanamji is among the Mahatmas in those upper Himalayan regions. Uttarkashi received its lustre from his presence there. He imports an added grandeur and holiness to that holy place. Its name has become synonymous with his. To the vast majority, Uttarkashi means Sri Swami Tapovanamji.

The Mahatmas there sit at his feet and drink the highest knowledge of the Vedanta that rains from his lips. They crowd before his Kutir and vie with one another for a close seat besides him during the informal Upadeshas.

They all thirst for his sat-sanga. No person passes through Uttarkashi without having the Darshan of and paying his homage to Sri Swami Tapovanamji. Even the highest of officials, the most learned of scholars sit at his lotus feet to learn Vedanta.

Upon rare occasions when he graces Rishikesh with his presence, he stops at a Parna Kuti built upon a little hillock over-looking the Ganges in the Tehri-Garhwal State. Here too visitors and Mahatmas crowd to have his Darshan and to listen to his words of wisdom. They pay homage to him in worshipful attitude full of reverence.

Though long past the stage of youth, he has trained himself to a hard life. He seldom wears foot-wear. The rough rocky ground and the mountainous tracts he traverses without hesitation every year. During summer he leaves Uttarkashi and walks to Gangotri on foot. The morning bath of the icy cold Ganges, this sage would never miss even a day throughout the year. Long evening walk in the Himalayan solitudes is a favourite item in his routine. He has marvellous self-reliance, Titiksha and he is a sannyasi every inch in him. It is an inspiring and purifying sight to see this great sage in his flowing ochre-coloured robes, staff and Kamandal in hand, bare-headed and bare-footed with Brahmic radiance shining upon his countenance.

Swami Tapovanam is indeed a Vedantic Lion, a Vedanta Kesari, dwelling in majesty in his own regions of the great Himalayan range, whose very atmosphere is permeated with the spirit of Vedantic realization attained by past sages.

——*from the introduction to*
" Ishwara-Darshan."

They all things for his out-casts. No person passes through Uttarkashi without having the Darshan of and paying his homage to Sri Swami Tapovanam. Even the highest of dignitaries, the most learned of scholars sit at his lotus feet to learn Vedanta.

Upon rare occasions when he graces Rishikesh with his presence, he stops at a Dharm Kuti built upon a little hillock over-looking the Ganges in the Tehri-Garhwal State. Here too visitors and Mahatmas crowd to have his Darshan and to listen to his words of wisdom. They pay homage to him in worshipful attitude full of reverence.

Though long past the days of youth, he has trained himself to a hard life. He seldom wears foot-wear. The rough rocky ground and the mountainous tracts he traverses without hesitation every year. During summer he leaves Uttarkashi and walks to Gangotri on foot. The morning bath of the icy cold Ganges, this sage would never miss even a day throughout the year. Long evening walk in the Himalayan solitudes is a favourite item in his routine. He has marvellous self-reliance, Titiksha and he is a sannyasi every inch of him. It is an inspiring and purifying sight to see this great sage in his flowing ochre-coloured robes, staff and Kamandal in hand, bare-headed and bare-footed with Brahmic radiance shining upon his countenance.

Swami Tapovanam is indeed a Vedantic Lion, a Vedanta Kesari, dwelling in majesty in his own regions of the great Himalayan ranges, whose very atmosphere is permeated with the spirit of Vedantic realisation attained by past sages.

—— *from the introduction to*
"Ishwara-Darshan."

ॐ ब्रह्मणे नमः

श्री तपोवनशतकम् ।

प्रणौमि वाचं जगदादिहेतुं
यतीन्द्रमुख्यांश्च दयार्द्रभावान् ।
येषां प्रसादेन तपोबलेन
चराचरं सर्वमिदं चकास्ति ॥ १ ॥

स्वतेजसा येन विरागमूर्तिना
तिरस्कृता भौतिकभूतिसंहतिः ।
कृता तथाऽध्यात्मसमुन्नतिर्मह-
त्यहो स कोऽपीह तपोवनं यतिः ॥ २ ॥

यस्य प्रसङ्ग लवमेत्य भृशं कृतार्थाः
के वा बभूवुरिह नो विगतात्मशङ्काः ।
तस्य प्रसिद्धविदुषोऽथ महायतेश्च
को वा गुणान् जगति वर्णयितुं समर्थः ॥ ३ ॥

यः स्वान्तिकं गतवतः सुजनानमन्द-
मानन्दसान्द्रहृदयां स्तनुते मुनीन्द्रः ।
अल्पस्मितैः सुमधुरैर्निजवाग्विलासै-
र्वेदान्त तत्त्व गमकै रुपदेशरूपैः ॥ ४ ॥

निर्व्याज भक्ति रसभावित विश्वनाथ-
माबिभ्रतः श्रुति सनातन योगमार्गम् ।
यस्य प्रपूज्य सुयतेस्तु तपोवनस्य
निष्कल्मषाणि चरितानि जगत्पुनन्ति ॥ ५ ॥

यः सौम्यकाश्यां प्रभुसंमुखस्थो
हसन्मुखो देवगिरोद्गिरंश्च ।

मनीषया निर्जितयोगपीठ-
स्त्वमेव योगिन् यति मौलिजूट : ॥ १६ ॥

यदीयसंसर्गवशेन सद्यो
मन्दोऽपि धीमत्पद मातनोति ।
जयत्यहो ज्ञाननिधि र्महात्मा
तपोवनं सोऽत्र तपोवनेषु ॥ २० ॥

न तत्र रोगो न भयं कुतश्चिद्-
द्वेषो यति र्यत्र विराजतेऽयम् ।
तप: प्रभावानलतेजसा तद्-
दीप्तं पदं योगिपदं तदस्य ॥ २१ ॥

तदक्षयं योगबलं प्रकाश्य
सान्तं बलं वैषयिकं निरास्य ।
प्रभातगेयो भुवि वन्दनीय:
सयोगिदेवोऽत्र तपोवनाख्य : ॥ २२ ॥

शीतातपं दु:सह वर्षणं च
प्रसह्य सर्वं स महावधूत: ।
हिमाद्रिश्रृङ्गेषु वसन् श्रमंश्च
ज्योति: परं ध्यायति चेतसीह ॥ २३ ॥

तद् दुर्लभं मोक्षपदं लभस्व
भवोपकारं तपसा कुरुष्व ।
शश्वत्सुखं भुङ्क्ष्व सकृद्विभातं
संप्राप्नुहि त्वं भुवनोत्तरं शम् ॥ २४ ॥

अयं महात्मा महनीयकीर्ति-
र्योगव्रती ज्ञानधनी विपश्चित् ।
स्वशिष्यवर्गै: परित: परीत:
संशोभते सर्वजनार्च्यमान: ॥ २५ ॥

अयं स्वधर्मः श्रुतिसिद्ध एव
जगद् विपद् व्यूह निवारणं यत्।
स एव साधोऽद्य विपन्निमग्नः
सुरक्षणीयो नियमादिभिः स्वैः ॥ २६ ॥
अनर्गलं पुण्यचयोपलभ्यं
द्वारं मतं स्वर्गनिकेतनस्य।
परं त्वदीयं तु तदूर्ध्वमेव
तद् दुर्लभं द्वार मपुण्यलभ्यम् ॥ २७ ॥
समस्तसंसार इहास्त्यसारो
भ्रान्त्युद्भवो बन्धनरूप एव।
दुःखाकरो राग इति प्रसिद्ध-
स्त्यागो विवेकः परमो मतोऽत्र ॥ २८ ॥
जीवोऽस्त्ययं ब्रह्म नितान्तशान्तं
विज्ञाय चैवं सदसत् समुत्सृजन्।
संन्यासधर्मेण समाधिनिष्ठा-
मानन्ददेहां जगृहे स तूर्णम् ॥ २९ ॥
तपोनिधिर्यः शमदीप्तियुक्तः
स्वभावशुद्धो विषमेषु मुक्तः।
ध्यान प्रकर्षेण समाहितात्मा
जीयाच्चिरं स्वामि तपोवनं सः ॥ ३० ॥
निरन्तरं ब्रह्मविचारलीनः
श्रेयः पथाचार विचार दक्षः।
योगानुभावेन महोन्नतो यो
विभ्राजते योगितपोवनं सः ॥ ३१ ॥
दैवैर्गुणैः प्राप्तबृहत्प्रभावा
निश्शेष हृद्दोष निषूद शूराः।

शश्वत्समासादितसाधुभावा
जयन्तु ते स्वामि तपोवनाख्याः ॥ ३२ ॥
बुधेऽनुरक्ति र्विमते विरक्तिः
परेशभक्तेषु च यत् सुभक्तिः ।
परोपकारे परमा प्रवृत्ति-
स्तपोवनं सोऽस्ति यतीन्द्र मूर्तिः ॥ ३३ ॥
यो योगनिष्ठो विदुषां वरिष्ठो
यः शान्तिमान् ब्रह्मविदां विशिष्टः ।
योऽहैतुक प्रेमनिधि र्गभीरो
वन्द्यः स नो कस्य महात्ममौलिः ॥ ३४ ॥
व्यलोकि नेदृक् सुयति र्हि कश्चि-
दपूर्व एवैष विभाति तादृक् ।
कथं भवेन्नात्र तथा यतोऽयं
महामनस्वी हिमवद्विभूतिः ॥ ३५ ॥
येषां परार्थं वचनं वपुश्च
ज्ञानप्रपूर्णञ्च मनो यदीयम् ।
ते साधुवर्या हि तपोवनाख्या
हृष्यन्ति पीयूषहृदो यतीन्द्राः ॥ ३६ ॥
यस्य प्रसादेन तमो निहन्तुं
शक्ता अनेके यतयोऽपि गाढम् ।
तपोवनं तत्त्वविदं गुणाढ्यं
तं नौमि बद्धाञ्जलि मस्तकोऽहम् ॥ ३७ ॥
विद्यालताया विटपी विशालः
सौहार्दवृक्षस्य महालवालः ।
विज्ञान भानो रुदयाचलोऽयं
जीयाच्चिरं स्वामितपोवनं सः ॥ ३८ ॥

विज्ञानसारः कलुष प्रहारो
योग प्रसारश्च भवोपकारः।
पुण्य प्रचारोऽप्यपवर्गचारः
सर्वं प्रसार स्त्वयि योगिराज ॥ ३६ ॥

यः सौम्यकाश्यां प्रभुपाद भक्त-
स्तपः समाधौ निरतोऽन्यवर्जम्।
निवेश्य चित्तं हृदयांबुजन्म-
न्यात्मान मात्मन्यवलोक्य भाति ॥ ४० ॥

ज्ञानार्जितेन तपसाऽपि च शुद्ध भक्त्या
संप्राप्य साधु पदवीं सुकृतोपलभ्याम्
श्रीव्याससूनुरिव योगपदाधिरूढं
तं नौमि साञ्जलिरहं यतिलोकनाथम् ॥ ४१

ग्रावोच्चयो पचित पर्वत मस्तके वा
गङ्गा तरङ्ग हिम संकुल गोमुखे वा।
व्याघ्रादि हिंसक समाकुल कानने वा
योगी तपत्यविरतं खलु सोऽद्वितीयम् ॥ ४२ ॥

अद्य प्रपद्य परमां पदवीं यतीनां
स्वामी तपोवनयति र्यतिलोकगीतिः।
धन्यो भवान् विजयते स्वशुभै श्चरित्रैः
संवीक्ष्य योगिवर मोदमुपैति चेतः ॥ ४३ ॥

भवादृशै र्योगिवरैः स्वभारतं
प्रभौरतं विश्वतले प्रगीयते।
प्रशस्यते दिव्यविमान सङ्कुलैः
प्रशस्तवाचा दिवि देवतागणैः ॥ ४४ ॥

दुरितगिरिविनाशो वज्रभृत्तुल्य तेजाः
प्रसृमर किरणानां ज्योतिषामाकरस्त्वम्।

अनुभवममृतं तत् पाययित्वा जनानां
रहयसि बहुरूपान् मोहशोकादि रोगान् ॥ ४५ ॥
हिमगिरिपरिनिष्ठं दुग्द्धमुग्द्धं यशस्ते
निमिषरहित नेत्रै : किन्न देव्यः पिबन्ति ।
यदिह रजतकुंभं लंबयन्ते तदर्थं
शशिन मुदितरश्मि किं न कुर्वन्ति मुग्द्धाः ॥ ४६ ॥
नियत करण कार्यः शत्रु षड्वर्गजेता
निगमपथ पथीनोऽपीश्वरादेश नेता ।
अधि धरणि विनेता सत्पथानां प्रणेता
जयतु जगति सोऽयं सच्चिदानन्द चेता : ॥ ४७ ॥
अधिकमथ किमर्थं कथ्यते योगिदेव
भवति हि कथिता ते संपदेतावतैव ।
यदिह यतिसमूहे रंजनीयाऽनिशं सा
यतिवर विरति स्ते पादसेवां करोति ॥ ४८ ॥
जयतु सुजनबन्धु : स्निग्द्धकारुण्यसिन्धु-
र्जयतु सुकृतकर्मा ध्वान्त विध्वंस भानु : ।
जयतु यतिवरेण्य : श्री तपोऽरण्य योगी
जयतु हिमपदोदक् काशिकोत्सङ्ग लोल : ॥ ४९ ॥
गुरुरिव पुरुषाणां शारदास्यो मनीषी
हर इव जितकामो योगिना मग्रगण्य : ।
सुरमुनिरिव वन्द्यः सन्निबन्ध प्रणेता
जयतु जगति सोऽयं श्री तपोऽरण्य योगी ॥ ५० ॥
यमनियमधृतिज्ञ : शान्तिदान्त्यंबुराशि-
र्भसितसित शरीरो भर्गवद् भूरितेजा : ।
हिमशिखरि विहारी दिव्यदर्शी त्रिदर्शी
जयतु जगति सोऽयं श्री तपोरण्य योगी ॥ ५१ ॥

भवादृशाः शास्त्ररहस्य विज्ञाः
श्रुतामलाचार सुकर्णधाराः।
कालेय काले विरला महात्मन्
दृशोः पथं तत्त्वदृशोऽद्य यान्ति ॥ ५२॥
अनन्त पुण्योपचये दुरापे
मुमुक्षु मार्गे सुरतिं तवाहो।
विलोक्य संफुल्लति चित्तमेतद्-
भव्यै र्गुणै र्हृष्यति को न लोके ॥ ५३॥
घोरां तपः क्लेशततिं विषह्य
चिरं परिश्रम्य निजार्थ सिद्ध्यै।
जातः कृतार्थो "हिमवद्विभूतिः"
प्रख्यायते सर्व जनै र्महात्मा ॥ ५४॥
करालकाले यतिधर्मलोपके
यतीन्द्रवृत्तिं सुरवाक् समुन्नतिम्।
विलोक्य योगिं स्त्वयि तद्द्वयं परं
मनो मदीयं समरज्यत त्वयि ॥ ५५॥
ग्रामेष्वरण्य घनकुञ्ज कुटाश्रये यो
दर्यां गिरे र्हिमवतश्च गढप्रदेशे।
आगत्य भूरि तपसा यशसा यतीन्द्रो
दिष्ट्या सुचारुपदवीं समलञ्चकार ॥ ५६॥
सत्कर्मभाव वशतो हि नराः सदेह
मान्या भवन्ति भुवि सभ्यशिरोमणीनाम्।
शान्तान्तरः परमकारुणिक स्तपस्वी
संस्तूयतेऽद्य सुजनैः स उदारकीर्तिः॥ ५७॥
योग प्रभावं भवतो निशम्य
दूरादनेके तव दर्शनोत्काः।

आलोक्य चागत्य भवन्त मत्र
स्वजन्म धन्यं कलयन्त्यभीक्ष्णम् ॥ ५८ ॥
काले महामोह मये जगत्यां
संन्यासधर्मो हि निराश्रयोऽयम् ।
इत्थं मतिर्मेऽपगता भवन्त-
मध्यक्ष मालोक्य तदास्पदं द्राक् ॥ ५९ ॥
योगिन्त्रु वै व्याप्ततमा महीयं
विलक्षणः कोऽपि न दृष्टि मायात् ।
एको भवान् संप्रति राजतेऽस्यां
तपोवनं श्री हिमवद्विभूतिः ॥ ६० ॥
एतर्हि हा मूढजना अनेके
विधाय काषायिक साधुवेषम् ।
महात्मना मत्र भवादृशानां
सुनाम धामापि च दूषयन्ति ॥ ६१ ॥
योगार्थवेत्ता नियमप्रवीणः
सत्यार्थवक्ता परमात्मनिष्ठः ।
भवादृशः कोऽस्ति कलौ सुयोगी
गुणाः सदा तेऽत्र समुल्ल सन्तु ॥ ६२ ॥
एको भवानिह रसध्वनि रीति भावा-
लङ्कार गुम्फन चमत्कृति मर्मवेत्ता ।
तत्त्वानुभूतिजनकञ्च शमप्रधानं
काव्यं करोति कमनीय मलोकि योगी ॥ ६३ ॥
मन्ये यतेश्चरितपुस्तक मद्भुतं यद्-
भावी तिवृत्त रचनेऽपि हिमालयस्य ।
साहाय्यमेव न करिष्यति किन्तु तत्र
प्रोज्जीवनं त्वपि तदा ननु दास्यतीह ॥ ६४ ॥

हिमाद्रिशृंगेषु महावनेषु
भव्यैर्भवद्भिः सततं भ्रमद्भिः ।
तद्भूतिभिः स्वेश्वर दर्शनं तत्
सद्गद्यपद्यै रचितं सुहृद्यम् ॥ ६५ ॥
अज्ञाततीर्थै र्विविधै र्हिमाद्रे-
रदृष्टपूर्वै रपि भूरिदृश्यैः ।
दृष्टं सुदृष्टं भवदीशदर्शनं
सुसाधु सेव्यं भगवद्विभूतिमत् ॥ ६६ ॥
पदे पदे तत्र रसोन्नताऽऽकृतिः
सुरीतिरम्या सगुणा स्वलंकृतिः ।
सुमञ्जुकाव्यं भवदीशदर्शनं
ह्यवेक्ष्य हृत् कस्य न हृष्यति ध्रुवम् ॥ ६७ ॥
ये त्वद्गुणा विपुलशक्तिभृतो यतीन्द्र
कर्माणि यानि यति बुद्धि विभावितानि ।
सर्वाणि तानि च तवोत्तम तन्निबन्धे
संवीक्ष्य वीक्ष्य भुवि विस्मय मेति सर्वः ॥ ६८ ॥
जन्माद्यनेकविषयं विषयानुगाभिः
शून्यं कथाभि रनधीन विचारणाढ्यम् ।
कैलास मुख्य पुरु दुर्गम शैल यात्रा-
वैचित्र्यवर्णनयुतं जयति प्रशस्तम् ॥ ६९ ॥
निजं चरित्रं परमं पवित्रकं
शिवं जनानां हितकारि शिक्षकम् ।
अलौकिकं खल्विद मीशदर्शनं
सदर्थवद् दर्शन सारपूरितम् ॥ ७० ॥
तमीश्वरं ये जगतः स्वयं प्रभुं
न विश्वसन्तीह जनाः कुबुद्धयः ।

अधीत्य ते चापि तवेश दर्शनं
स्वतो भविष्यन्ति तदेकरागिणः ॥ ७१ ॥

पुरातनानां विशदे यतीनां
पवित्र पुण्योदय गुम्फितानाम् ।
मार्गे व्यधत्त स्वपदं महर्षिः
प्रचार माचार वदाचरन् सः ॥ ७२ ॥

अध्यात्म विद्या रसशास्त्र लालने
प्रायेण लोके न समान पुंस्थिते ।
एतादृशः कश्चन तद्वदाप्यते
मुक्ताफलं हस्तिनि कुत्रचिद्यथा ॥ ७३ ॥

स्वान्तः सुखायान्यहिताय चैकदा
केनेह साधो कविकर्म साध्यते ।
लोकोत्तरा ते रचनेशदर्शने
द्वेधा स्ववृत्तिं ज्ञपयत्यनेकधा ॥ ७४ ॥

तत्त्वं श्रुतीनां परमं निगूढं
बोधाय साक्षादिव दिव्य नेत्रम् ।
यः सौम्य काशीशनुतिं जगाद
तपोवनं तं सततं स्मरामि ॥ ७५ ॥

गंगोत्तरीगोमुखपर्वते यो
माहात्म्य मस्याश्च तपन्नुवाच ।
श्रीजह्नुकन्याबदरीशयोश्च
स्तोत्राणि तत्त्वप्रतिबोधकानि ॥ ७६ ॥

अतीन्द्रिय ज्ञान विभूषितानि
यद् ग्रन्थरत्नानि महोत्तमानि ।
अबोधरूपं तिमिरं हरन्तं
तपोवनं तं सततं नमामि ॥ ७७ ॥

सरस सरल भाषा भूषितैः सारगर्भै-
र्विबुधजनमनोज्ञै र्भव्यदै र्यः स्वलेखैः।
लिखति नव निबन्धान् लोक हेतो रनेकान्
स जयति यतिपादः श्री तपोऽरण्य योगी ॥ ७८ ॥

पाण्डित्य मण्डित मतिं तव संविभाव्य
सद्ग्रन्थबन्धनकलां च परां समीक्ष्य ।
मोमोत्ति हृत्तव यतेः स्तवकं विधातुं
चोत्कण्ठते निजवचः परिशुद्धिहेतुम् ॥ ७९ ॥

तपः सुधासेकविवर्धमानो
विभूति संभूषित भूविभूषा।
प्रभारतो भारतवर्ष देशो
विराजते सर्वगुणैकधाम ॥ ८० ॥

विभाति तद्दक्षिण दिग्विभागे
सा केरला शङ्कर जन्म भूमिः।
तत्रैव जातो निज मातृ मह्या
अनन्य भक्तोऽय मुरुप्रभावः ॥ ८१॥

षड्वेद गोचन्द्र मितेऽब्दकेऽस्मिन्
मार्गे सिते हन्त हरे स्तिथौ च।
सोऽयं सुभद्रेऽजनि केरलीये
क्षीराटवी प्रान्तपदे मनोज्ञे ॥ ८२ ॥

अलङ्कृता येन तथा स्वजन्मना
स्वकर्मणा चोत्तमकेरलक्षितिः।
स सूरिराट् स्वामितपोवनाख्यया
स्वयोगकीर्ते र्विषयोऽत्र संप्रति ॥ ८३ ॥

एतद्गुणानां गणनाविधानं
धियाऽल्पया वाञ्छति यः कवीन्द्रः।

हस्तप्लवेनैव परं महाब्धेः
पारं सयातुं व्यवसायमेति ॥ ८४ ॥

आशैशवाच्छिवपदांबुजभक्तिपोतं
बोधेन सज्जमिव यैरधिगम्य सद्यः ।
व्यात्तास्य दुर्विषय भीषणनक्र चक्रः
स्थित्वा भवेऽपि भववारिधिरेष तीर्णः ॥ ८५ ॥

य मुत्तमं गूढतयाऽवलोकितुं
बुधाः प्रयत्नं भुवि तन्वते भृशम् ।
स एव योगिन् भवता महापथो
ह्यहो स्वबाल्ये वयसीह वेदितः ॥ ८६ ॥

नृजन्मसारं मरणस्य वार्तां
विज्ञाय संस्कारबलात् स्वबाल्ये ।
मृत्युञ्जयस्यानुपमः स भक्तो
नित्य श्चिदात्मेति विवेद चात्र ॥ ८७ ॥

य श्चण्डवाताभिहताभ्रतुल्यं
विनाशि सौख्यञ्च भवोपपन्नम् ।
आपातरम्यं विषयोपभोगं
विचारयामास विचारणीयम् ॥ ८८ ॥

विरक्तिभावं परिलक्ष्य बाढं
कुटुंबिलौकै र्विनिवारितोऽपि ।
जहौ न स स्वारसिकं सुशीलं
दृढव्रताः सत्पुरुषा भवन्ति ॥ ८९ ॥

तत्त्वानुचिन्ताऽथ च तत्त्वनिष्ठा
दुःखापहानेऽय मिहैकहेतुः ।
निश्चित्य चैवं परिहृत्य सर्वां
स्वसंपदं योगपथं जगाम ॥ ९० ॥

पूतं परं यस्य तपोबलेन
क्षात्रं कुलं केरलनाथनायकम्।
कृतौ कृतार्थौ पितरौ च येन
तुरीयगः सोऽस्ति तपोवनं सुधीः ॥ ६१ ॥

त्यक्त्वा समस्तं रमसे त्वमेको
महोपकारं जगतः करोषि।
योगिंस्त्वदीयः परिवार संघ-
स्त्वणोरणीयान् महतो महीयान् ॥ ६२ ॥

आंग्लेयवाचं प्रथमं पठित्वा
ततः स्वदेशीय बुधाग्रगण्यैः।
पपाठ सम्यग् दृढयत्नशीलः
साहित्यशास्त्रादि निजं सुशास्त्रम् ॥ ६३ ॥

न ज्ञायते ज्ञानमलं तु भास्वरं
वेदान्तशास्त्रेण विना महोत्तमम्।
विचिन्त्य धीमान् क्रमशः प्रबुद्धै-
र्वेदान्तशास्त्राद्यपि सोऽध्यगीष्ट ॥ ६४ ॥

सुयोगसृत्या 'मतुलां प्रतिष्ठां
गतस्य विज्ञानगभीरतां च।
सद्ब्रह्मविद्या कुशलस्य लोके
कोऽप्यद्य पुण्याभ्युदय स्तवायम् ॥ ६५ ॥

प्रसूय पुत्रं बत पारिकांक्षिणं
तपोवनं लोकगुरुं यतीश्वरम्।
पूता महाभाग्यवती सुपुत्रिणी
क्षीराटवीप्रान्तमही यशस्विनी ॥ ६६ ॥

धन्यो भवान् धन्यतमा तवाम्बा
धन्या मही साऽपि च यत्र जन्म।

धन्या तथेयं हिमवत्सुभूमि-
र्यत्रोपविश्याद्य वृतो यतीन्द्रः ॥ ६७ ॥
यद्यप्यहो मङ्गल मङ्गल स्त्वं
श्रीमत्सुपुण्येन सदाऽत्र योगिन् ।
उदेतु सन्मङ्गल संपदुच्चै-
रमङ्गलं द्राग् विलयं प्रयातु ॥ ६८ ॥
काशीपतिः श्री बदरीश्वरश्च
कैलासनाथश्च सुरस्रवन्ती ।
तवायुषः क्षेमकरः सदाऽस्तु
समर्थनां स्वच्छहृदा करोमि ॥ ६६ ॥
यस्य प्रसादाय कृतिः कृतेयं
श्रद्धाविधेयेन यदर्प्यते च ।
तस्यैव साधो र्मम भक्ति भावो
भृङ्गायता मङ्घ्रि सरोज युग्मे ॥ १०० ॥
श्री बालकृष्ण कविना गढदेशजेन
भक्त्या मया यतिपते रचितं मनोज्ञम् ।
स्तोत्रं तदेतदमलं तु तपोवनाख्यं
भूयात् सदा जगति भक्त हृदां सुखाय ॥ १०१ ॥

ॐ नमः परम ऋषिभ्यो
नमः परम ऋषिभ्यः ।

ईश्वरदर्शनम् अथवा श्रीतपोवनचरितम्

(खण्डद्वयात्मकम्)

परमपूज्य श्रीतपोवन स्वामिपाद विरचितो

बहुसंस्तुत : सुप्रसिद्ध : संस्कृतग्रन्थ : ।

The present work in prose and verse is the story of the life and realizations of Sri Swami Tapovanam written in all objectivity by the Swami himself. We had occasion to notice in the columns of our magazine the Swami's *Saumyakasisasthava* and other beautiful works in Sanskrit. The book before us is written in flawless and charming verse and prose, in a style suited to the dignity of the subject matter.

The Swami is not only a profound scholar in the Sastras and other scriptures but also a practical mystic who has spent several years of contemplation and reflection in the divine solitude of the Himalayas. We dare say all those who are interested in the revival of the divine tongue in the present age will welcome this work both for the elevating matter it contains and the sweet manner in which it is presented.

—*Vedantakesari, Madras.*

The voyage of spirit set forth here makes very impressive reading unburdened by long compounds, free in use of verbs and free of any anxiety for ornamentation.

Sri Swami Tapovanam's Sanskrit prose is refreshing. The book enriches the stock of modern Sanskrit literature.

This "Atma"-katha is not only an auto-biography but a story of the soul in its progress towards Self-realisation.

—*Hindu, Madras.*

His journey accounts of the Himalayas are very charming and full of deep inspiring ideas. The language is simple and beautiful and it is not complicated by the lengthy perplexing Sandhi-Samasa. We request our readers who dislike the intricate and difficult Samasas of Banabhatta to go through this book with a little patience. Wonderful are the Swamiji's pleasant style and high illuminating ideas ! We quote here a shloka as an example of his exalted style :—

"सत्यं ध्येयं ध्येयमन्यन्न नित्यं
सत्यं वाच्यं सर्वदाऽन्यन्न वाच्यम् ।
सत्यं कार्यं नित्यमन्यन्न कार्यं
भूयादेवं सन्मनोवाग्विचेष्टः ॥"

No doubt, this book will be welcomed with great respect by all Sanskrit-knowing aspirants who earnestly desire to understand and realise the TRUTH. Swamiji's pictures of peaceful look also adorn the book.

——*Udbodhan, Calcutta.*

——o:o——

प्रथमः खण्डः ... २) रु०

द्वितीयः खण्डः ... ५) रु०

——o:o——

Available from :

The Mangalodayam Ltd.,

P. O. Trichur

United States of Travancore and Cochin.

(S. India)

PRINTED AT
THE DELHI PRINTING WORKS
CHAWRI BAZAR, DELHI.